

Stručni članak

UDK 82-343

Antonija Grozdanović Pranjić, mag. educ. philol. croat.

Elektrotehnička i ekonomska škola Nova Gradiška

antonija.grozdanovic.2@gmail.com

Mit o Dionizu i Arijadni

Sažetak

Rad govori o mitu o Dionizu i Arijadni. Dioniz je bio grčki bog vina i opijene ekstaze. Sljedbenici su mu bili satiri, a sljedbenice bakhantice ili menade. Isprva je bio prikazivan kao bradati starac, no poslije se prikazivao kao lijepi mladić s izrazito feminiziranim obilježjima. Njegova se prisutnost označavala vinovom lozom, viticom bršljana i tirsosom. Zanimljiv je mit o Dionizovom dvostrukom rođenju. Naime, njegova je majka Semela umrla pa ga je otac Zeus izvadio iz njezine utrobe i zašio ga u vlastito bedro. Arijadna je bila kći kretskog kralja Minosa, koja je bila zadužena za čuvanje labirinta u kojem se nalazio njezin polubrat Minotaur. Ona se zaljubila u Tezeja, junaka koji je došao ubiti Minotaura. Ubio ga je uz njezinu pomoć jer mu je ona dala klupko koje je odmotavao dok je ulazio u labirint pa je uz njegovu pomoć uspio izići iz labirinta. Iz zahvalnosti je poveo Arijadnu sa sobom, no ubrzo ju je napustio. Tada je Arijadnu pronašao Dioniz.

Ključni pojmovi: Arijadna, Dioniz, klupko, Minotaur

Uvod

U radu se želi prikazati mit o Dionizu i Arijadni. Mit je priča o nadnaravnim radnjama bogova ili junaka koje su utemeljile neku kulturu. Pripada usmenoj predaji te je prvo bio ritualni događaj čiji je cilj bio obnoviti kolektivno pamćenje i osjećaj pripadnosti zajednici (<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41235>, pristupljeno 1. prosinca 2021.). Mit o Dionizu i Arijadni pripada razdoblju antike, koje je trajalo od 8. st. pr. Kr., kada je Homer napisao Ilijadu i Odiseju, do 476., odnosno do pada Zapadnog Rimskog Carstva. Navedeni mit odabran je jer pobija ono dosad znano o Dionizu, točnije, to da je on bog zabave i razvrata, no i da se takav bog zaljubi u jednu ženu te joj ostane vjeran. Rad je podijeljen na dva dijela. U prvom se govori o grčkom

bog u vina Dionizu. Smatra se da je on mladi bog koji je emigrirao iz Trakije. Dioniz je bio dvaput rođen, o čemu će se govoriti u nastavku rada, a znakovit je i mit o Dionizovu otkriću vina. Dionizovi sljedbenici bili su polu ljudi - polu koze satiri te sljedbenice bakhantice ili menade. Dionizijski festivali zvali su se dionizije. Zanimljive su bile razuzdane bakanalije; bučne i razvratne povorke Dionizijevih štovatelja koji su prolazili gradskim ulicama okrunjeni groždem te lišćem loze. Drugi dio govori o Arijadni i Dionizu. Arijadna je bila kći kretskog kralja Minosa, koja se zaljubila u junaka Tezeja, a on je uz njezinu pomoć ubio Minotaura. Poveo ju je sa sobom i obećao da će se oženiti njome, no ipak ju je ostavio i tada, prema jednoj inačici, na scenu stupa Dioniz, koji Arijadnu odvodi sa sobom.

Dioniz

Dioniz je grčki bog vina i opijene ekstaze. Predstavlja onoga koji puno razveseljuje i pun je radosti; polygethes. On umiruje sve brige, donosi san i zaborav svakodnevnih boljki. Zanesenost-mahnitost (mania) ne označava divljanje svijesti, već je u etimološkoj vezi s grčkom riječi *menos*, što znači širenje svijesti, jačanje mentalnog iskustva duhovne stvarnosti. Dionizijske ekstaze nisu nešto što se može postići u izdvojenosti pojedinca, već je to fenomen mase. Zato je Dioniz, kao bog prosvjetljenja i mudrosti, uvijek okružen rojem zanesenih muških i ženskih sljedbenica (bakhantice ili menade). Misli se da je Dioniz bio mladi bog koji je emigrirao iz Trakije, a tu je tezu zastupao filolog Erwin Rhode, prijatelj Friedricha Nietzschea. Njegovi argumenti temeljili su se na nekoliko Herodotovih izjava, malobrojnosti dokaza kod Homera te mitovima opiranja Dionizu. Dioniz se prvo spominje na pločicama iz Pilosa pisanima u linearnom B, možda čak i u vezi s vinom. Drugo je spominjanje svetište na Agii Irini, na otoku Kei, gdje postoji jasan dokaz kulturne povijesti od 15. stoljeća do klasične grčke antike, koje se proziva svetištem Dioniza. Taj novi dokaz potkrijepljen je prijašnjim otkrićem da su antesterije (trodnevna svetkovina cvijeća u Ateni), koje je Tukidid nazvao starim Dionizijama, prisutne kod Jonjana i Atenjana. Zbog minojsko-mikenskog podrijetla Dionizova imena, središnji vidovi kulta trebaju se ozbiljno promotriti. Tim prastarim elementima pripadaju identifikacija boga i ushićene himne, ditiramba, a samo ime ostaje zagonetka. Prvi elementi imena Dioniza, isto pronađeni kao *Dionysos*, *Dionysus*, *Denysos*, *Zonnyos* itd., najvjerojatnije potječu od imena Zeus, a tako je bilo i u antici; *Dios Dionysos*, Zeusov sin Dioniz. Grčka tradicija Dioniza povezuje s Frigijom i Lidijom, maloazijskim kraljevstvima koja su bila utjecajna između 8. i 6. stoljeća pr. Kr. te s Kibelom, frigijskom majkom bogova. Tirsos se može povezati s bogom koji je smješten u Ugaritu, tirsom, opijajućim napitkom ili s kasnohetitskim *tuwarsom*, vinom, odnosno

referencom koja je često bila povezana s bogom biljaka na kasnohetitskom kamenom reljefu iz Ivriža, koji ima uši od kukuruza i grožđa (Jarmek 2016: 2, 3).

Mit o Dionizu započinje neobičnom pričom o njegovom dvostrukom rođenju. Zeus je zaveo smrtnicu Semelu prerušivši se u smrtnika. Obožavao ju je te joj je obećao da će joj ispuniti svaku želju. Dok je bila trudna, Semela je bila tako sretna da je svaki put, kad bi čula frulu, htjela zaplesati. Sumnjala je da Zeus krije svoj stvarni identitet i na poticaj starije susjede u koju se bila prerušila ljubomorna Hera, zatražila je od njega da joj se otkrije u svom pravom obliku. Zeus, vezan svojim obećanjem, pokazao joj se u svom božanskom liku. Budući da nijedan smrtnik ne može podnijeti pogled na boga u njegovom pravom liku, Semela je na mjestu ostala mrtva, a Zeus je izvadio dijete iz njezine utrobe i zašio ga u vlastito bedro, gdje ga je nosio tri mjeseca do rođenja. Tako je Dioniz dvaput rođen; prvi puta iz majčine utrobe, a drugi puta iz očeva bedra. Dioniz je prikazivan kao bradati starac, a poslije kao lijepi mladić, katkad s izrazito ženskim, feminiziranim obilježjima poput duge kose. Rogati bog vina opisivani je kao mlad i star istovremeno, ljudski, no i životinjski, bog je smrti i uskrснуća, strasti, ludila i nasilja, ali i osobnog spasenja. Znakovita je i priča o Dionizovu otkriću vina. Nakon smrti njegova voljenog prijatelja Ampela, Dioniz je patio i tugovao. Neutješno je plakao nad tijelom svoga prijatelja (*ampel* na grčkom znači vino); Dionizove suze prelijevale su se preko tijela i pretvorile se u vino. Dionizovo opojno piće nastalo je u trenutku velike patnje i tuge (Buljubašić 2017: 10, 11).

Mit o rođenju Dioniza iz Zeusova bedra dovodi se u vezu s Ateninim rođenjem iz Zeusove glave, a tu je riječ o simboličnu muške „maternice.“ Dioniz je rođen od dijela tijela koji se povezuje s erotičnim i homoerotičnim asocijacijama, dok ozljeđivanje bedra u postupku rađanja vjerojatno ima veze s kastracijom i smrću. Prisutnost Dioniza označava se vinovom lozom, viticama bršljana te tirsosom. Njega prate ženske menade i muški satiri. Menade su bile uvijek obučene, često sa srnećom kožom prebačenom preko ramena, a plesale su u transu sa sagnutim ili zabačenim glavama. Satiri su nosili maske s ljudskim i životinjskim obilježjima. Masku skriva identitet te je puna karnalne simbolike. Dionizijskim festivalima dionizijama pripadaju tragedije i ditirambi. Dionizije su se održavale uz povorku s ogromnim falusom, simbolom uzbuđenja te izuzetnosti. U 5. stoljeću pr. Kr. Dioniz se pomladio te su se dionizije počele individualizirati. Vino i seks postali su dionizijski elementi privatnih slavlja, puka orgija koja više nema veze s izvornom religijskom praksom. Takve inačice dionizija bile su poznate drugdje, no u Grčkoj od tog vremena nisu bile prisutne. Spojem izobilja i destrukcije, dionizijski se misteriji smanjuju na ono puko zagrobno (Jarmek 2016: 2, 3, 4). Kult boga plodnosti i vina poznat je po razuzdanim bakanalijama. To su bile bučne i razvratne povorke Dionizijevih štovatelja, koji su okrunjeni grožđem te lišćem loze prolazili gradskim ulicama. U helenističko vrijeme, Dionizijev kult postao je poznata misterijska religija,

prisutna od Crnog mora do Egipta, od Male Azije do Španjolske, a naročito u Rimu. U Beotiju, u Fokidi, obožavateljice su se (bakhantice i menade) bacale na žrtvene životinje i jele njihovo sirovo meso, uvjerenе da time primaju tijelo i krv samog boga (Livović 2017: 15, 16). Štovanje Dioniza nije se odobravalо, čak je postojao i otpor mnogih zbog izraženih raskalašenih i orgijastičnih elemenata. Za Dionizove sljedbenike karakteristično je bilo trganje životinja; u divljem, opijenom stanju često bi rastrgali male životinje te ih jeli sirove. Za vrijeme dionizijskih svetkovina, sudionici su se dovodili u stanje ekstaze pjevanjem, plesom, vikanjem te opijanjem. Kad je Pentej, s namjerom ukidanja tog razvratnog kulta, uhodio sljedbenike, pratio ih je u planine i sakrio se u krošnji bora. Bakhantice su ga pronašle i na čelu s njegovom majkom Agavom iščupale bor zajedno s korijenom i potom Penteja živog rastrgale (Buljubašić 2017: 11).

Arijadna i Dioniz

Arijadna je bila kći kretskog kralja Minosa te je bila zadužena za čuvanje ulaza u labirint u kojem se nalazio njezin brat Minotaur, polu čovjek - polu bik, kojem su se prinisile ljudske žrtve. Na prvi pogled, zaljubila se u Tezeja koji je s Argonautima došao ubiti Minotaura. Htjela ga je odvratiti od tog nauma, no nije uspjela pa mu je dala mač i veliko klupko vune koje je trebao odmotavati kako se ne bi izgubio u labirintu. Zato se danas izraz *Arijadnina nit* koristi za spasonosno sredstvo, sredstvo koje pomaže čovjeku da se izvuče iz teškog položaja. Tezej je ubio Minotaura te oslobodio ostale Atejnane iz labirinta. Iz zahvalnosti je poveo Arijadnu sa sobom, no ostavio ju je na otoku Naksosu dok je spavala. Poslije se oženio njezinom sestrom Fedrom, a navodno je u nju bio zaljubljen još prije nego što je upoznao Arijadnu (Kovačević 2016: 28 – 30).

Arijadna je sada bila sama jer je u međuvremenu izgubila i obitelj budući da je pomogla Tezeju. Od tuge i ljutnje jer je Tezej prekršio obećanje da će mu postati žena, Arijadna proklinje dan kada je on došao na Kretu te moli Eumenide (Erinije ili Furije - božice osvete i prokletstva) da je osvete. Tri sestre suđenice Alekta, Megara i Tisifona, kažnjavale su muškarce koji su počinili zločin protiv prirodnog poretka. Jednu od najjačih kletvi Eumenida izazivalo je ubojstvo roditelja, no i zločin prema supružniku. Božice su navele Tezeja da zaboravi sve naloge koje mu je otac dao prije odlaska na Kretu; on je obećao ocu da će zamijeniti crna jedra bijelima ukoliko pohod dobro prođe. Nije to napravio pa se njegov otac, kralj Egej, vidjevši crna jedra umjesto bijelih, bacio s najvišeg vrha kamene hridi misleći da je Tezej poginuo, čime se kazna Suđenica ispunila. Kada je Tezej došao kući i saznao da je izgubio oca, snašla ga je jednaka tuga kakvu je i on nanio Arijadni (Matičić 2017: 25, 26).

Iako je bio na lošem glasu kada je riječ o orgijama, Dioniz je, uz Kupida, bio jedini bog vjeran svojoj supruzi. Prema jednoj inačici, Dioniz je pronašao uplakanu Arijadnu na Naksosu te se njom i oženio, a imali su i puno djece. Druga inačica kaže kako je Dioniz došao do Tezeja te mu rekao da prema sudbini Arijadna pripada njemu i, ukoliko je ne ostavi, snaći će ga nesreća. Arijadna je nakon udaje postala božica te je Zeus uzeo krunu koju je nosila na vjenčanju i postavio je na nebo kao konstelaciju *Corone Borealis* ili Sjeverne Krune (Vukelić 2004: 93).

Zaključak

S obzirom na to da je Dioniz bio bog vina i razvrata, teško se prikloniti mitu koji govori o tome kako je on bio vjeran svojoj supruzi. Moglo bi se reći da je uzeo Arijadnu samo iz sažaljenja ili samilosti. No što ako je ipak bio vjeran? Moguće je da i jedno takvo stvorenje pogodi Kupidova strelica te postane vjerni i romantični suprug. Što se tiče Arijadne, ona je ta koja je svakako zaslužila biti voljenom nakon nemilog događaja s Tezejem. Zaljubila se u njega i to je sva njezina krivnja. Zbog toga su joj i svi daljnji postupci opravdani. Dionizovo zaljublivanje u nju te ženidbu njome možemo smatrati njezinom nagradom za dobrotu, za nesebično pomaganje voljenoj osobi čak i unatoč tomu što su se time mogli narušiti njezini odnosi s obitelji. Također, zauzvrat je tražila samo ljubav pa se iz tog postupka može vidjeti kako ona teži duhovnom, a ne materijalnom. Oni koji vjeruju u nagrađivanje dobrote, odnosno pobjedu dobra nad zlom, vjerojatno će se i prikloniti mitu o Arijadninom, ali i Dionizovom sretnom završetku.

Literatura

1. Buljubašić, Ema. 2017. *Nietzsche i ples*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Osijek. Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku. Osijek.
2. Jarmek, Juraj. 2016. *Grčki bog Dioniz*. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Osijeku. Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku. Osijek.
3. Kovačević, Barbara. 2016. *Žene u antičkim frazemima*. Hrvatski jezik. 3/3. 28 - 30
4. Livović, Martina. 2017. *Novo čitanje drevnog- važnost mitologije, bajki i religijskih tema u motivima za likovno izražavanje*. Diplomski rad. Umjetnička akademija u Osijeku. Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku. Osijek.
5. Matičić, Zrinka. 2017. *Katulovi epitalamiji i svadbeni običaji u Rimu*. Završni rad. Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.

6. Vukelić, Tatjana. 2004. *Mitologija: mitovi, legende i vjerovanja*. Dušević & Kršovnik d. o. o., Rijeka.
7. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41235>, pristupljeno 1. prosinca 2021.

The Myth of Dionysus and Ariadne

Abstract

This paper talks about the myth of Dionysus and Ariadne. Dionysus was the Greek god of wine and intoxicated ecstasy. His followers were satyrs, and his female followers were bakhantices or menades. At first, he was portrayed as a bearded old man, but later as a handsome young man with distinctly feminized features. Its presence was marked by vines, ivy tendrils and tirso. The myth of Dionysus' double birth is interesting. Namely, his mother Semele died, so father Zeus took him out of her womb and sewed him into his own thigh. Ariadne was the daughter of the Cretan king Minos, who was in charge of guarding the labyrinth in which her half-brother Minotaur was located. She fell in love with Theseus, the hero who came to kill the Minotaur. Ariadne helped Theseus kill Minotaur. She gave him a ball of wool that he unwound as he entered the maze so he managed to get out of the maze. Out of gratitude, he took Ariadne with him, but soon he left her. Then Dionysus found Ariadne.

Key words: *Dionysus, Ariadne, Minotaur, ball of wool.*